

НАСЛІДКИ ПАНДЕМІЇ COVID-19 ДЛЯ РОЗВИТКУ КРАЇНИ ТА СИСТЕМИ ПІДПРИЄМНИЦТВА

CONSEQUENCES OF THE COVID-19 PANDEMIC FOR THE DEVELOPMENT OF THE STATE AND SYSTEM OF ENTREPRENEURSHIP

УДК 658:616-036.21

DOI: <https://doi.org/10.32843/infrastuct51-13>

Бергер А.Д.¹

к.е.н., доцент,
доцент кафедри маркетингу
Науково-навчальний інститут
економіки і управління
Національного університету
харчових технологій

Борисенко Л.О.

студент
Науково-навчальний інститут
економіки і управління
Національного університету
харчових технологій

Berher Alina

Research and Training Institute
of Economics and Management
National University of Food Technology

Borisenko Liliia

Research and Training Institute
of Economics and Management
National University of Food Technology

У статті обґрунтовано актуальність дослідження наслідків пандемії COVID-19 для перспективного розвитку країни та системи підприємництва. Негативні наслідки пандемії COVID-19, які руйнують економіку країн та підприємництва: скорочення глобального капіталу; скорочення залучень інвестицій, зниження фінансової стійкості підприємств до умов виживання; збільшення рівня безробітних; погіршення якості навчання персоналу; порушення глобальних довгострокових зв'язків торгівлі та постачання. Водночас спостерігаються й позитивні тенденції розвитку системи підприємництва, коли кризові явища дають змогу по-новому подивитися на можливості та адаптацію бізнесу, запровадження його нових форм, розроблення нової продукції й онлайн-послуг, пристосування роботи і навчання персоналу. В Україні спостерігаються такі самі проблеми, що й у всьому світі: несприятливий економічний прогноз, зростання державного боргу, ціни та валюти, підвищення рівня безробіття.

Ключові слова: пандемія COVID-19, наслідки, зміни, криза, країна, підприємництво.

В статті обосновується актуальність дослідження наслідків пандемії COVID-19 для перспективного розвитку країни та системи підприємництва. Негативні наслідки пандемії COVID-19, які руйнують економіку країн та підприємництва: скорочення глобального капіталу; скорочення залучень інвестицій, зниження фінансової стійкості підприємств до умов виживання; збільшення рівня безробітних; погіршення якості навчання персоналу; порушення глобальних довгострокових зв'язків торгівлі та постачання. Водночас спостерігаються й позитивні тенденції розвитку системи підприємництва, коли кризові явища дають змогу по-новому подивитися на можливості та адаптацію бізнесу, запровадження його нових форм, створення нової продукції та онлайн-послуг, пристосування роботи і навчання персоналу. В Україні спостерігаються такі ж проблеми, що і во всем мире: неблагоприятный экономический прогноз, рост государственного долга, цен и валюты, повышение уровня безработицы. **Ключевые слова:** пандемия COVID-19, последствия, изменения, кризис, страна, предпринимательство.

Actuality of research is the consequences of pandemic of COVID - 19 for perspective development of the state and system of the enterprise is described in the article. Analysis of global changes and forecasts that expect the state after the pandemic of COVID-19 is given. In 2020 according to the forecasts of the World Bank, International Monetary Fund the consequences of pandemic of COVID-19 will provide the recessions of the most countries, reduction of increasing rates, increase of enterprises' unprofitability, reduction of income per capita, decline of persons' life quality. Millions of workers were brought into the schedule of preservation of jobs with the support of the state. In many countries the amount of new possibilities for work is still remaining very low. During 2019-2020 unemployment rate increased almost in every countries of the world. Reduction of economic activity had the affect on tourism, passenger air travel, catering, their prospects are uncertain. On the prognoses of the World bank to the pre-virus level of economic indicators of the majority of countries will be able to go back in 2023. The changes that took place in Ukraine due to the consequences of pandemic of COVID-19 from different parties (negative and positive) are investigated. Negative consequences of pandemic of COVID-19, that destroy the economy of the state and the enterprise: reduction of global capital; reduction of capital rising, decline of financial firmness of the enterprises to the terms of precarious existence; increase of the level of unemployed persons; quality deterioration of studies; dereliction of global long-term connections of trade and supply. At the same time observed positive tendencies for the development of the enterprise's system when the crisis phenomena allow looking at possibilities and adaptation of business in a new way, improving its new forms, development of new products and on-line services, work adaptation, personnel training. There are the same problems in Ukraine, that in the whole world, unfavorable economic forecasts, increase of national debt, price and currency, increase of the level of unemployed persons, problems with credit stretching by the International monetary Fund and other. The positive trend for Ukraine and system of the enterprise is the increase of e-commerce market to the high indexes for the last decade.

Key words: COVID-19 pandemic, consequences, changes, crisis, country, entrepreneurship.

Постановка проблеми. Пандемія COVID-19 поширилася з дивовижною швидкістю, призупинивши економічну діяльність у країнах, які були змушені ввести обмеження на активність бізнесу, щоб зупинити розповсюдження вірусу.

Глибокі спади в економіці, спричинені пандемією COVID-19, залишать негативні наслідки через суттєве зниження інвестицій, втрату роботи та якості навчання і порушення глобальних довгострокових зв'язків виробництва, торгівлі та постачання.

Вітчизняний бізнес налаштований зробити все, аби вижити в складних умовах пандемії COVID-19 та її кризових наслідків, зберегти команду фа-

хівців, забезпечити рівень конкурентоспроможності продукції, послуг, тому актуальним є дослідження економічних наслідків пандемії COVID-19 для країни та системи підприємництва, їх негативних та позитивних змін.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У 2020 р. з'явилися публікації вчених, які присвячені актуальному питанню – наслідкам пандемії COVID-19 для економіки країни, виробничо-господарської діяльності підприємств, розвитку підприємництва: С. Кулицького [1], М. Окландера [2], П. Орлова [3], А. Ставицького [4], І. Федулової [5] та ін.

Водночас більшість країн дає власні аналізи і прогнози наслідків пандемії COVID-19 для

¹ ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2269-6147>

стабілізації економічного стану, можливого подальшого стратегічного розвитку та створення нових моделей підприємництва, тому узагальнення досвіду із цієї проблематики є цікавим як з наукового, так і практичного погляду.

Постановка завдання. Метою дослідження є аналіз глобальних змін та прогнозів, які очікують країни після пандемії COVID-19; дослідження змін, що відбулися в Україні завдяки наслідкам пандемії COVID-19.

Виклад основного матеріалу дослідження. Глобальні економічні прогнози передбачають скорочення світового ВВП на 5,2% у 2020 р. із застосуванням вагових коефіцієнтів ринкового курсу – найглибша глобальна рецесія за останні десятиліття, незважаючи на надзвичайні зусилля урядів країн протистояти спаду за допомогою фінансової та монетарної політики. Світову мапу країн, що знаходяться у рецесії, наведено на рис. 1.

Очікується, що наслідки пандемії COVID-19 2020 р. сприятимуть рецесії більшості країн, при цьому суттєво скоротиться дохід на душу населення, що позначиться на їхньому економічному становищі. За прогнозами Світового банку, економіка розвинутих країн скоротиться на 7% (рис. 2).

Сьогодні кожен регіон світу зазнає зниження темпів зростання. Країни Східної Азії та Тихого океану зростуть на мізерні 0,5%, Південної Азії – скоротяться на 2,7%, Африки на південь від Сахари – на 2,8%, Близького Сходу та Північної Африки – на 4,2%, Європи та Центральної Азії – на 4,7%, а Латинської Америки – на 7,2%. Очікується, що ці спади повернуть роки прогресу до крайньої бідності.

Ринки, що розвиваються, будуть уражені економічними побічними чинниками: тиск на слабкі системи охорони здоров'я, втрата торгівлі та туризму, зменшення грошових переказів, приглушені потоки капіталу та жорсткі фінансові умови за зростання боргів, зниження попиту та цін на нафту, зниження попиту на метали через торгові обмеження та порушення ланцюга постачання, можуть бути проблеми з продовольчою безпекою країн.

Тривалий період пандемії та розповсюдження її негативних наслідків можуть призвести до зростання витрат на запозичення, навіть до банкрутства та дефолту у деяких країнах. Різкі темпи зниження прогнозу світового зростання вказують на можливість подальших переглядів у бік зниження та необхідність додаткових дій із боку уряду країн для підтримки та стабілізації економічної діяльності.

Рецесія COVID-19 зазнала найшвидшого та найсильнішого зниження в прогнозах зростання консенсусу серед усіх глобальних рецесій із 1990 р. (рис. 3).

Якщо криза через пандемію COVID-19 затягнеться, то сукупний обсяг глобального капіталу може скоротитися. За прогнозами Світового банку, до довірального рівня він зможе повернутися лише у 2023 р.

Особливо важливим аспектом прогнозу є гуманітарна та економічна втрата, яку глобальна рецесія потягне на економіки з великим неформальним сектором, які становлять, за оцінками, третину ВВП і близько 70% загальної зайнятості в країнах.

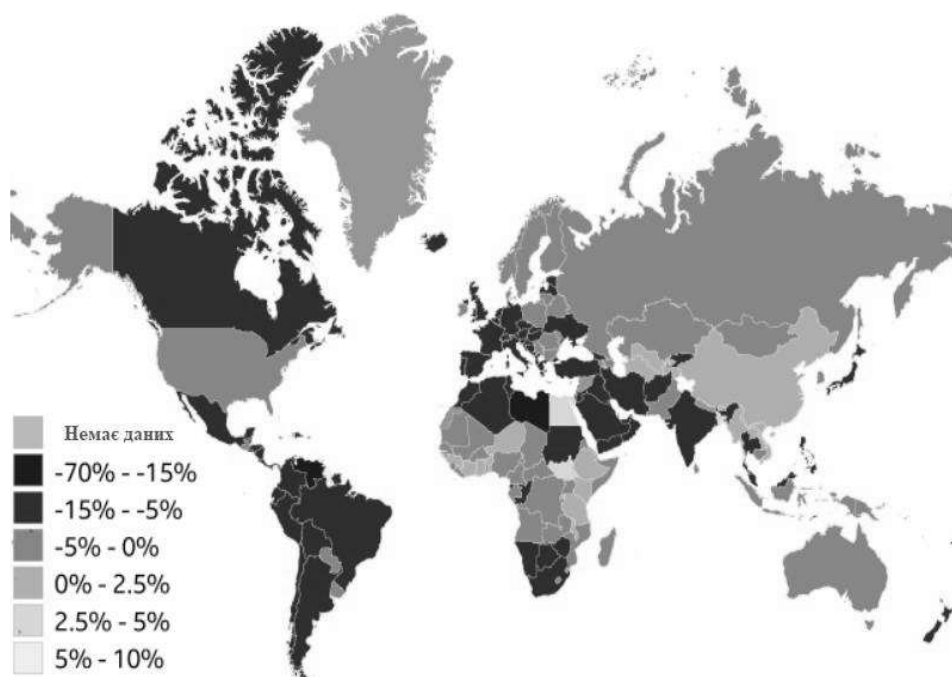

Рис. 1. Світова мапа країн, що знаходяться у рецесії

Джерело: дані Міжнародного валютного фонду [6]

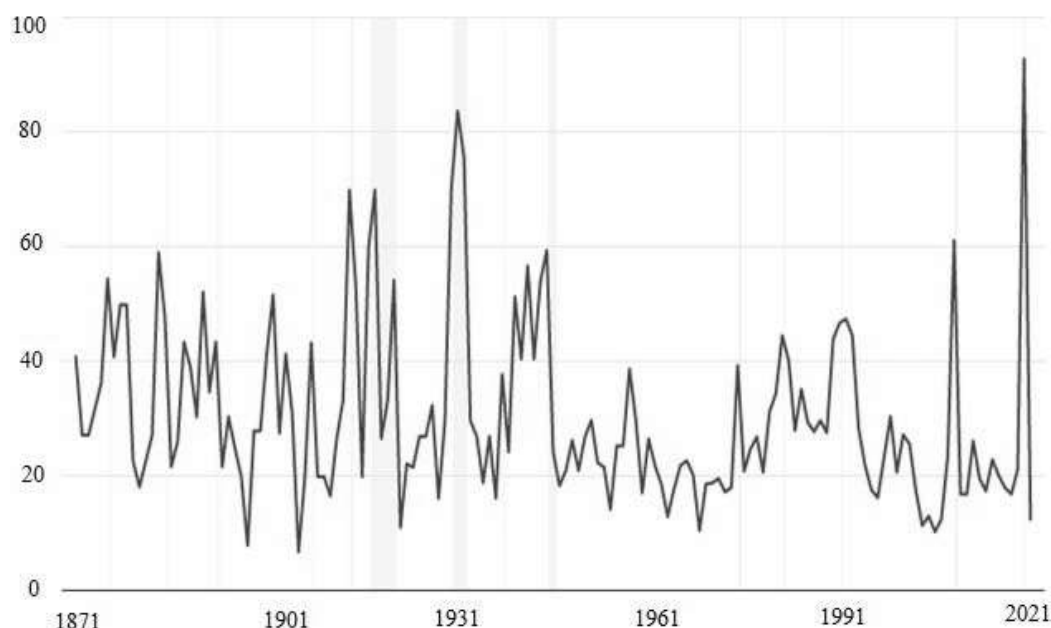

Рис. 2. Частка економік у рецесії за періоди 1871–2021 рр.

Дані на 2020–2021 рр. є прогнозами***

Джерело: дані Світового банку [7]

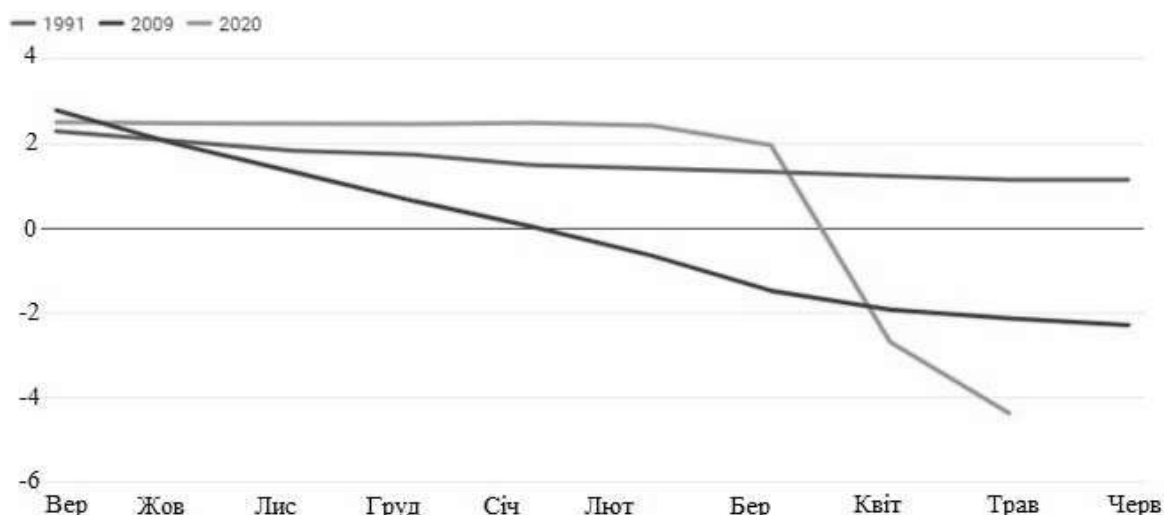

Рис. 3. Консенсусні прогнози світового ВВП (у відсотках)

Джерело: дані Світового банку [7]

За даними Міжнародного валютного фонду (МВФ), у США частка безробітних щороку становить 8,9%, що свідчить про закінчення десятиліття розширення робочих місць.

Мільйони працівників також були залучені до схем збереження робочих місць, що підтримуються державою. У багатьох країнах кількість нових можливостей для роботи все ще залишається дуже низькою.

Вакансії в Австралії повернулися на рівень 2019 р., але вони відстають у Франції, Іспанії, Великобританії та низці інших країн. Зміну рівня безробіття у 2019–2020 рр. показано на рис. 4.

В Україні економічний прогноз був стабільним до початку спалаху COVID-19, зі стабільним зростанням, помірним державним боргом та відносною стабільністю цін та валюти. Але не очікувано Україна стикається з великими виплатами зовнішнього боргу в 2020 р. і зупиненням переговорів із МВФ із питань банківської справи та земельної реформи.

Рівень безробіття в 2019 р. становив понад 9% робочої сили, частка неформальних працівників в економіці залишається дуже високою (до 30%), а соціальна безпека є слабкою. Зростання безробіття до цього часу не було таким різким в

Україні, як у багатьох країнах, що входять до Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСД) (рис. 5).

У жовтні 2020 р. МВФ оприлюднив прогноз «Світовий економічний прогноз», згідно з яким прогнозується зменшення ВВП в Україні на 7,2% (табл. 1).

У 2020 р. відзначено різке падіння інвестицій через збитки великих та середніх підприємств, які були пов'язані з недостатнім зовнішнім попитом, карантинними заходами через пандемію COVID-19, що були запроваджені в деяких країнах.

Зниження 2020 р. контрастує з рівнем валового накопичення основного капіталу в 2019 р., який був значно вищим в Україні, ніж у багатьох країнах ОЕСР (рис. 6).

Світовий банк очікує глибокого падіння майже всіх основних торговельних партнерів України. Економіка Китаю, який першим запровадив обмеження, різко сповільнить зростання. Скорочення економічної активності найбільше торкнулося туризму, пасажирських авіаперевезень, громадського харчування; їхні перспективи є непевними (рис.7).

За першу половину 2020 р. товарообіг України становив \$47,3 млрд. В Україну імпортували товарів на понад \$24,3 млрд (порівняно з першим півріччям 2019 р. імпорт зменшився на \$3,4 млрд, або на 12%). Експортували з України на \$23 млрд (зменшення експорту – \$1,6 млрд, або 6%). Відповідно, сальдо (різниця між імпортом та експортом) від'ємне – \$1,3 млрд.

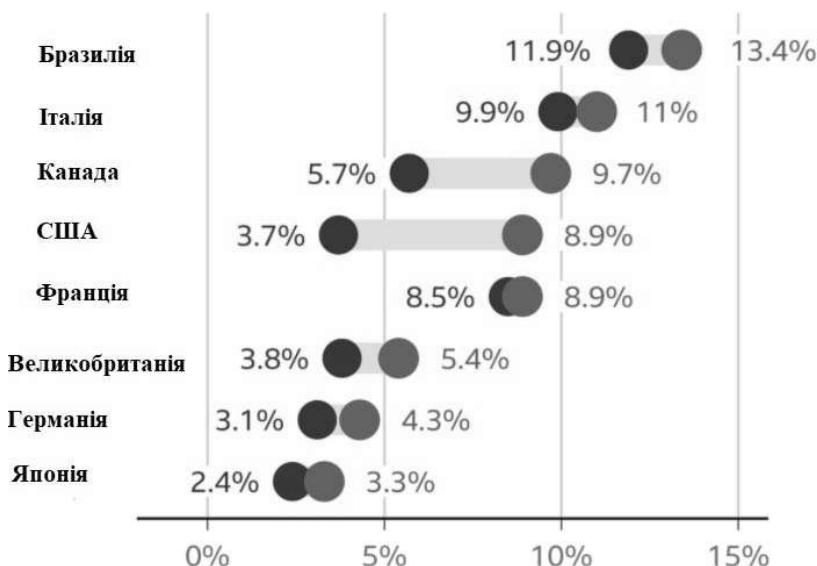

Рис. 4. Зміна рівня безробіття у 2019–2020 рр. у розвинутих країнах світу

Джерело: дані Міжнародного валютного фонду [8]

Найбільше імпортували з Китаю – 15% від загального імпорту, Німеччини – 9% та Російської Федерації – 9%. Головні партнери з експорту Китай – 13% від загального експорту, Польща – 6% та Російська Федерація – 6% [9].

Рівень зайнятості в Україні різко знизився серед жінок, аніж серед чоловіків. Зайняті жінки становили 44,2% від загальної кількості населення в I півріччі 2020 р., що на 3,18% (на основі необроблених даних) менше порівняно із 45,5%, що їх припадало на I півріччя 2019 року. Навпаки, зайняті чоловіки становили 57,6% від загальної кількості. Перше півріччя 2020 р. це зниження на 2,67% порівняно з першим півріччям 2019 р. (рис. 8).

Відсоток безробіття

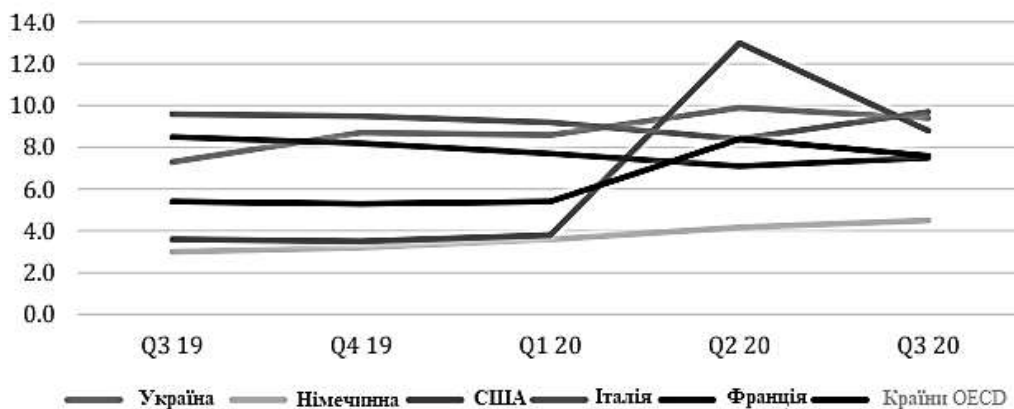

Рис. 5. Відсоток безробіття у країнах, які входять до Організації економічного співробітництва та розвитку, в 2019 р.

Джерело: дані Організації економічного співробітництва та розвитку, Державної служби статистики України [9]

Таблиця 1

Економічні перспективи України в 2020 р.

Економічні перспективи 2020 році	Стан до COVID-19	Стан після COVID-19
Інфляція (р/р)	5,5%	8,7%
Курс гривні/долар США	27	29,5
ВВП (%)	3,7%	-7,2%
Безробіття	8,1%	9,5%
Середньомісячна заробітна плата (грн)	12,5 тис грн	10,7 тис грн
Залишок на поточному рахунку (% ВВП)	Немає даних	-2,0%
Державне кредитування/ Позики (% ВВП)	Немає даних	-8,2%
Валютні резерви (долар США)	29,3 млрд.	

Джерело: дані Кабінету Міністрів України, Міжнародного валютного фонду, Світової економічної бази даних [10]

**Валове формування основного капіталу (% зміни)
(За той самий квартал попереднього року)**

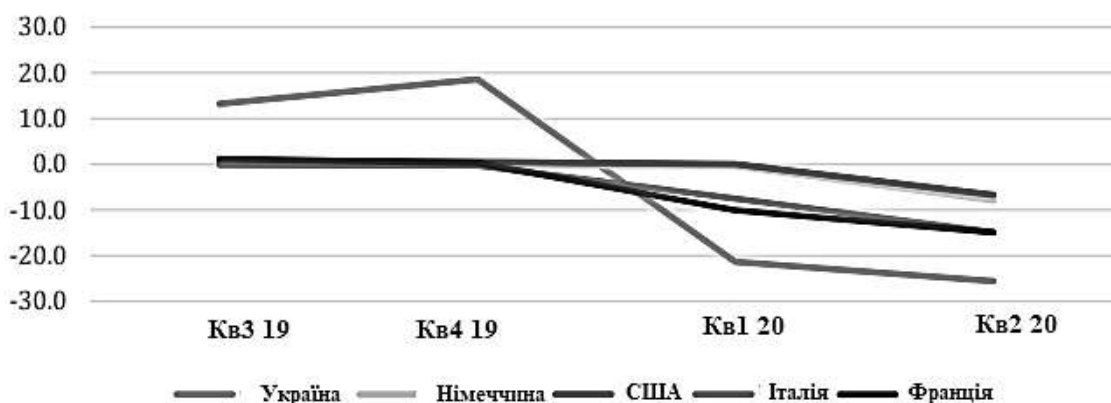

Рис. 6. Валове формування основного капіталу

Джерело: дані ОЕСР, Національного банку України [11]

Динаміка ВВП країн-основних торговельних партнерів України¹⁰

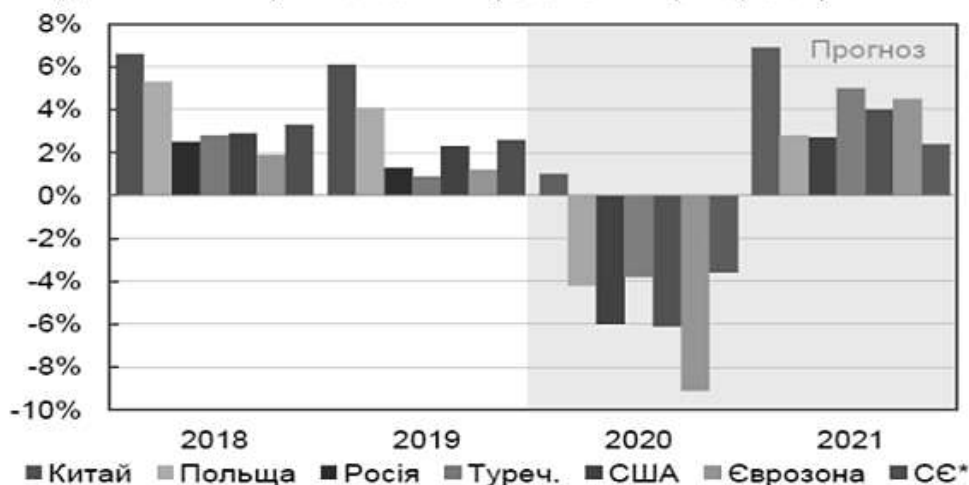

Рис. 7. Динаміка ВВП країн – основних торговельних партнерів України [9]

Негативні зміни для країни та системи підприємництва, що відбулися завдяки наслідкам пандемії COVID-19:

- пошкодження давніх взаємозв'язків, угод;
- зменшення доступу до кредитних та фінансових ресурсів;

- переформатування глобальних ланцюгів поставок;
- зривання існуючого бізнесу та особистих мереж;
- зривання потоку знань, технологічного капіталу, ідей та людей через міжнародні кордони.

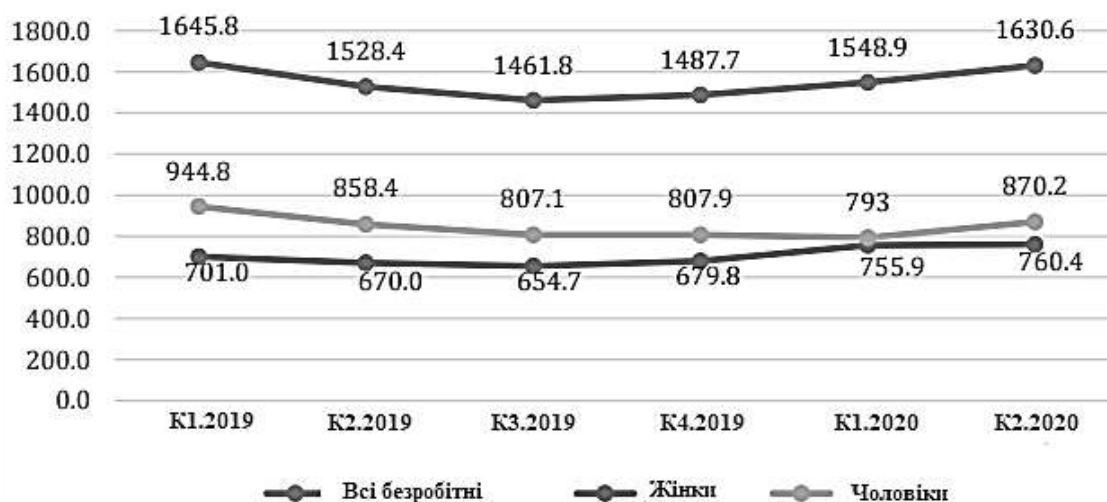

Рис. 8. Рівень безробіття в Україні [11]

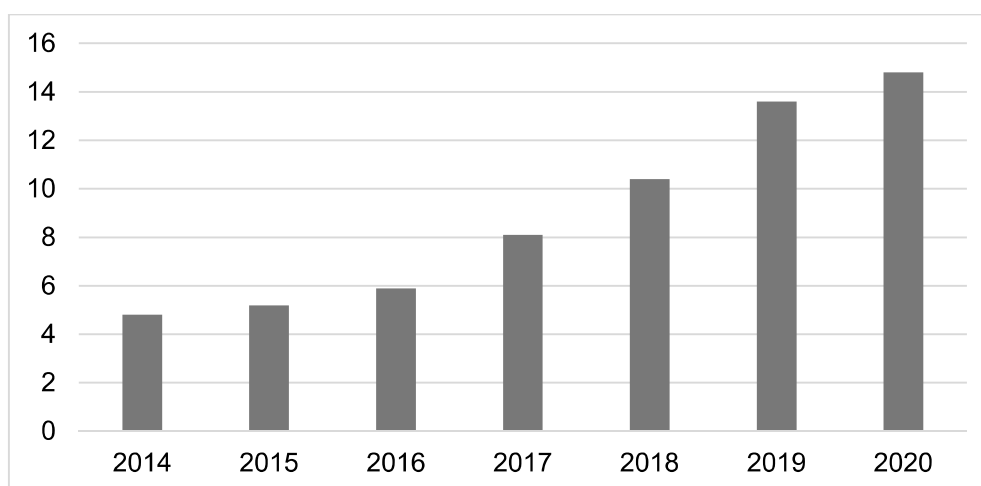

Рис. 9. Обсяги онлайн-торгівлі в Україні, млрд дол. США [12]

Позитивні тенденції для країни та системи підприємництва, що відбулися завдяки наслідкам пандемії COVID-19:

- швидкий розвиток цифрових технологій, умов діджиталізації, їх поширення;
- розвиток нових форм бізнесу, нових послуг, наприклад замовлення через Інтернет для доставки додому;
- активне поповнення та збереження бази знань компанії – основного джерела навичок та компетенцій персоналу завдяки технологіям онлайн;
- прискорення створення автоматизованих і роботизованих робочих місць;
- Інтернет-співпраця у всьому світі з метою пошуку нових рішень для COVID;
- віддалений моніторинг пацієнтів для контролю за їхнім здоров'ям.

В Україні завдяки наслідкам пандемії COVID-19

у 2020 р. оцінка e-commerce-ринку досягає \$14,4 млрд – один із найвищих показників за останнє десятиріччя.

За даними дослідження ринку e-commerce Кредитпромбанку (який використовував матеріали Morgan Stanley Research, Fintime, Forbes.ua, Gemius Україна, InMind, ІНАУ) видно, що український ринок електронної комерції стрімко зростає (рис. 9) [12].

Висновки з проведеного дослідження. Звичайно, наслідки пандемії COVID-19 мають негативні ознаки, що уповільнюють розвиток економіки країн, створюють серйозні проблеми для функціонування системи підприємництва. Водночас спостерігаються й позитивні тенденції для розвитку підприємництва, коли кризові явища дають змогу по-новому подивитися на власний бізнес, запропонувати нову продукцію та послуги, пристосувати роботу і навчання персоналу до онлайн-вимог.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Кулицький С. Проблеми розвитку економіки України, обумовлені пандемією коронавірусу COVID-19 у світі, і пошук шляхів їх розв'язання. *Україна: події, факти, коментарі*. 2020. № 8. С. 53–63.

2. Окландер М. Пандемія COVID-19 – виклик для маркетологів. *Маркетинг і цифрові технології*. 2020. Т. 4. № 2. С. 4–5.

3. Орлов П.А. Світова економічна криза і пандемія COVID-19 та їх уроки для уряду країн. *Бізнес Інформ*. 2020. № 6. С. 30–40.

4. Ставицкий А. Экономические сценарии пандемии: как трансформироваться Украине. 2020. URL: <https://www.epravda.com.ua/rus/columns/2020/04/7/659085>.

5. Федулова І., Джулай М. Економічні наслідки пандемії COVID-19 для підприємств. *України Вісник Київського національного торговельно-економічного університету*. 2020. № 4. С. 74–91.

6. COVID-19: в ООН поставили діагноз світовій економіці і призначили лікування. URL: https://ukrainepravo.com/international_law/public_international_law/covid-19-v-oon-postavyly-diagnozsvitoviy-ekonomitsi-i-pryznachyly-likuvannya.

7. The Global Economic Outlook During the COVID-19 Pandemic: A Changed World. URL: www.worldbank.org/en/news/feature/2020/06/08/the-global-economic-outlook-during-the-covid-19-pandemic-a-changed-world.

8. Coronavirus: How the pandemic has changed the world economy. URL: <https://www.bbc.com/news/business-51706225>.

9. The government has downgraded the economic forecast for 2020. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2020/03/30/658678/>.

10. NBU improves forecast for FX reserves for late 2020 to \$29.3 bln. URL: <https://www.en.interfax.com.ua/news/economic/638333.html>.

11. The COVID-19 crisis in Ukraine. URL: <https://www.oecd.org/eurasia/competitiveness-programme/eastern-partners/covid-19-crisis-in-Ukraine.pdf>.

12. E-Commerce: trends and forecast of development in Ukraine. URL: <https://www.web-mashina.com/web-blog/ecommerce-prognoz-elektronnoi-kommercii-ukrainy-2019>.

rozv'yazannya. [Problems of economic development of Ukraine caused by the pandemic of coronavirus COVID-19 in the world, and finding ways to solve them]. *Ukrayina: podiyi, fakty, komentari*, no. 8, pp. 53–63.

2. Oklander M. (2020) Pandemiya COVID 19 – vyklyk dlya marketolohiv. [Pandemic COVID 19 – a challenge for marketers]. *Marketynh i tsyfrovi tekhnolohiyi*, vol. 4, no. 2, pp. 4–5.

3. Orlov P. (2020) Svitova ekonomichna kryza i pandemiya COVID-19 ta yikh uroky dlya uryadu krayin [The global economic crisis and the COVID-19 pandemic and their lessons for the Government]. *Biznes Inform*, no. 6, pp. 30–40.

4. Stavitskiy A. (2020) Ekonomicheskiye stsenarii pandemii: kak transformirovatsya Ukraine [Economic scenarios of the pandemic: how to transform Ukraine]. Available at: <https://www.althoughda.com.ua/rus/columns/2020/04/7/659085>

5. Fedulova I., Dzhulay M. (2020) Ekonomichni naslidky pandemii COVID-19 dlya pidpryyemstv [Economic consequences of the COVID-19 pandemic for Ukrainian enterprises]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho torhovelno-ekonomichnoho universytetu*, no. 4, pp. 74–91.

6. COVID-19: v OON postavyly diahnoz svitovii ekonomitsi i pryznachyly likuvannya. Available at: https://www.ukrainepravo.com/international_law/public_international_law/covid-19-v-oon-postavyly-diagnozsvitoviy-ekonomitsi-i-pryznachyly-likuvannya.

7. The Global Economic Outlook During the COVID-19 Pandemic: A Changed World. Available at: www.worldbank.org/en/news/feature/2020/06/08/the-global-economic-outlook-during-the-covid-19-pandemic-a-changed-world.

8. Coronavirus: How the pandemic has changed the world economy. Available at: <https://www.bbc.com/news/business-51706225>.

9. The government has downgraded the economic forecast for 2020. Available at: <https://www.epravda.com.ua/news/2020/03/30/658678/>.

10. NBU improves forecast for FX reserves for late 2020 to \$29.3 bln. Available at: <https://www.en.interfax.com.ua/news/economic/638333.html>.

11. The COVID-19 crisis in Ukraine. Available at: <https://www.oecd.org/eurasia/competitiveness-programme/eastern-partners/COVID-19-crisis-in-Ukraine.pdf>.

12. E-Commerce: trends and forecast of development in Ukraine. Available at: <https://www.web-mashina.com/web-blog/ecommerce-prognoz-elektronnoi-kommercii-ukrainy-2019>.

REFERENCES:

1. Kulyts'kyi S. (2020) Problemy rozvytku ekonomiky Ukrainy, obumovleni pandemiyeyu koronavirusu COVID-19 u sviti, i poshuk shlyakhiv yikh